

Tóth Szergej

Az orosz „tolvajnyelv”

*A pártapparátusban valósággal eluralkodtak
a káromkodássá fajult durvaságok. Emlékszem,
olyannyira természetesé váltak,
hogy szinte atyai gyöngédségnek számítottak.
Rumjancev*

Az orosz tolvajnyelv¹ a 20. században szerves része lett az orosz, majd később a szovjet társadalomnak, az orosz kultúrának és a szovjet civilizációnak is.² Vizsgálata és megközelítése nemcsak nyelvészeti vagy szocio-kulturális aspektusokból,³ hanem a szovjet totalitarizmus és annak tény-

¹ Az orosz nyelvészeti hagyományok következtében a szlavisták többsége még napjainkban is nyelvészeti szinonimákként kezelik az argó [арго], zsargon [жаргон], szleng [сленг], terminusokat. Vö.: BEN-JAKOV 1982; BONDALETOV 1987; GALKINA-FEDORUK 1954; KOSZCINSZKIJ 1968 LIHACSOV 1935, 1964; BSzE. LingvESz, RJEnc stb. Valamivel egyértelműbb a *блатной язык*, *феня* terminusok használata, melyet a *tolvajnyelv* terminussal lehetne leginkább visszaadni. Vö. „Néhány alapvető terminus technicus (titkos nyelv, szociolektus, argó, zsargon, szleng) használati körének határai máig sincsenek tisztázva. [...] Nyilvánvaló, hogy valamennyi műszó mögött vagy egy sajátos (stilisztikai, szociológiai stb.) nézőpont áll, vagy pedig bizonyos nemzeti hagyomány...” L. JELISZTRATOV 1998. 10. A magyarországi szakirodalomban Kis Tamásnak a szleng témaköréből írott/szerkesztett munkái és interjúi is a *szleng* terminust preferálják. Vö.: KIS 1998, 2001, illetőleg lásd: KIS 1997-től, valamint részletes bibliográfiát: <http://mnytud.arts.klte.hu/kistamas.htm> internetes címen. Mi, csak ebben a dolgozatban, szinonimként fogjuk használni a *zsargon*, *tolvajnyelv*, *szleng* és *argó* terminusokat.

² Vö. Baudouin gondolataival: „Некоторые слова „блатной музыки” повторяются тоже и в общеупотребительном русском языке, или, по крайней мере, в некоторых „приличных говорах. [...] Надо только сравнить словарь „блатной музыки” с общерусским словарем ...” TRAHTENBERG 1908.

³ Vö. TÓTH Szergej: Az orosz zsargon gyökerei, alapja és szintézise. JATE, Szeged, 1990. 182. (Bizottsági elnök: KÁROLY Sándor. Témavezető: SZALAMIN Edit) és TÓTH Szergej: Nyelvhasználat egy totalitárius rendszerben. (Nyelvszociológiai megközelítés). ELTE, Budapest, 1999. 231. (Témavezető: PÉTER Mihály. Bizottsági el-

kedése, társadalomra gyakorolt hatása szempontjából is lehetséges⁴. A tolvajnyelv nyilvánvalóan mindig is létezett, de különválasztását, kiragadását a nemzeti nyelvből véleményünk szerint értelmetlen megkísérelni például a nyelvi normához kapcsolódó szempont(ok) szerint.⁵ Stilisztikai szempontból egyébként is az „alacsonyabb rendű nyelvi elemek” a társadalomnak és kultúrájának teljes jogú és elidegeníthetetlen részei. A tolvajnyelvben meglévő egyrészt konzervatív, zárt, ezoterikus, másrészt dinamikus, nyílt, sőt bizonyos értelemben még demokratikus elemek is váltják egymást, fejlődését és stabilitását ezeknek a tényezőknek a váltakozása idézi elő.

V. Jelisztratov, aki lényegében azonosítja a zsargont, a tolvajnyelvet és a szlenget, ezek lehetséges létezési alapformáit egy hármass rendszerbe helyezi bele, mégpedig az úgynevezett teljes zárt (a hermetikus komplexum), a félig nyitott (a cinikus komplexum) és a teljesen nyitott rendszerbe (a rabelais-i komplexum).⁶ Ez a rendszerezés megengedi, hogy a szovjet rendszer orosz zsargonját ne csak valamiféle lexikai korpusznak tekintsük, hanem az orosz nyelv jól elkülöníthető, specifikus stílusának vagy akár egy komplex szemiotikai rendszernek fogjuk azt fel, mely a szovjet rendszer létezése idején sajátos helyet foglalt el⁷. Egyrészt lassanként általánosan elfogadottá és befogadottá válik annak használata a későbbiekben felvázolt társadalmi méretű folyamatok következtében (csavargók milliói, az általános kulturális szint lesüllyedése stb.), másrészt egy sajátos ellenzéki magatartás kifejezőjévé is válik, amihez társulhat az előbbit nem kizáró „nyelvi mimikri” jelensége is. Harmadrészt pedig szorosán egybekapcsolódik más szemiotikai rendszerekkel, így a tetoválásal⁸, mely a tolvaj ideológia⁹ egyfajta deklarálása mellett a fennálló rend-

nők: BANCZEROWSKI Janusz.) doktori értekezésekkel, lásd továbbá: TÓTH 1997¹, 1998.

⁴ Lásd: TÓTH 2006.

⁵ Vö. M. Nimayer: *A nyelvi norma értelme vagy értelmetlensége* című tanulmányával. NIMAYER 1994. Lásd továbbá: KOESTHER-THOMA 1993.

⁶ Vö. JELISZTRATOV 1995¹; 1995². 1998.

⁷ „A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, röviden Szovjetunió vagy SZSZKSZ (oroszul „Союз Советских Социалистических Республик” vagy „СССР”) egy kommunista berendezkedésű pártállam volt Euráziában 1922 és 1991 között, melyet a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) irányított. Sokszor, bár tévesen Oroszországnak nevezik, a legnagyobb és legjelentősebb tagállama alapján. 1945-től 1991-es szét hullásáig az USA-val együtt ún. szuperhatalom volt.”

⁸ Lásd pl.: Balázs 1994.

⁹ A *tolvaj* szó orosz megfelelője jelen esetben a *блатной*.

szer egyöntetű kritikájává nemesedett.¹⁰ Amennyiben megpróbáljuk elhelyezni az orosz tolvajnyelvet a Jelisztratov által kidolgozott rendszerben – felhasználva annak terminológiáját és alapgondolatait –, úgy a következőket állapíthatjuk meg.

A tolvajnyelvnek a zárt rendszerben létező alapformáját a forradalom utáni időszakban a sztálini rendszer szociális, kulturális és gazdasági tényezői kihalásra ítélték. Az elsősorban a vándorkereskedők (офени) által használt zsargon, illetve „titkos nyelv” részben eltűnik, részben transzformálódik a tolvajnyelvbe.¹¹ Némileg más történik a különböző, koldusok által használt zsargonokkal.¹²

Oroszországban hagyományosan mindig is igen kifinomult technikái voltak a koldulásnak, ahhoz gyakran valamilyen „titkos nyelv” is tartozott.¹³ A szovjet időszakban ezek a technikák a koldulással együtt az éppen aktuális politikai vagy történelmi helyzet (áttelepítések, evakuálások stb.) következtében hosszabb-rövidebb időre hol eltűntek, hol ismét felbukkantak. Ugyanakkor a szervezett koldulás színtere kizárólagosan a városi utca lett, ahol a „szakma” kiváló retorikai fogásaival, jól begyakorolt kinetikai trükkjeivel (rázkódó fej, kéz) és az egymás között használt „titkos” nyelv segítségével üzték a mesterséget.¹⁴ Egyszerre jelenik meg a titkosság eleme, a szaknyelvi elem (a reália megnevezésének igénye, azaz az, milyen technikával csapjam be a másikat) és a bahtyini karneváli

¹⁰ Vö. Boldajev 1992; Kovács 1989, 1994.

¹¹ A lexikai elemek többsége ténylegesen titkosítva volt, a szóképzési mechanizmusok a köznyelvtől néha eltérőek. Elterjedt szóképzési módszer volt például egyes hangok vagy szótagok titkosító képzőkkel (*шу-*, *ша-*, *шү-*, *кү-*) való behelyettesítése: (*шивар* – товар [árú], *шавно* – давно [régén]; *шурмин* – аршин [orosz rőf]; *шурга* – игра [játék]; *куган* – цыган [cigány]), a metatézis (*лопица* – полиция [rendőrség], *мас* – сам [vö. a vándorkereskedőknek a сам névmásból ily módon képzett önmegnevezéseivel: *масы*, *масыки*], *нецко* – конец [vég], *лекода* – далеко [messzi]) stb. Lásd erről részletesen: SZMIRNOV 1899, 1902.; BONDALETOV 1980; TÓTH 1994, 1997⁴. A magyar tolvajnyelvben is találunk erre példát: *kosznya* – szoknya, *duhaj* – hajdú, *razsu* – rendőr (zsaru) stb. Lásd: BÁRCZI, 1932. 27–7.

¹² A koldusok által használt szakzsargon megfelelője az orosz szakirodalomban: *условно профессиональное арго*. Vö. Bondaletov munkásságával: BONDALETOV 1965; 1980.

¹³ A „titkos” nyelv funkcióját sok nem orosz vagy szláv nyelv is betölthette, így pl. a cigány, román stb.

¹⁴ Itt kell megjegyeznünk, hogy a titkos nyelv szerepét nem feltétlenül valamilyen szakzsargon töltheti be. A 80-as évek végén a moszkvai koldusmaffiák alacsonyabb rendű, ténylegesen kolduló tagjai az Ukrán Kárpáton Túli Területekről származó cigányok voltak, akik „munkájukhoz” a magyart használták fedőnyelvül.

elem, a nevetés eleme, ami kifelé, az idegenre, az erősebbre, a hatalomra irányul. Ezzel egyidejűleg a zárt rendszerben a titkosság mellett a másik fontos tényező az elkülönülés igénye, a hermetikusságra való törekvés, a misztérium tényezője is elhalványul, sőt a 1920-as évek irodalmi csoportosulásainak, a szimbolistáknak, imaginistáknak, futuristáknak a nyelvi bűvészkedéseit nem számítva talán csak a GULag táboraiban¹⁵ van az jelen, miközben a civil életben „plebejizálódik”.

A zártság felbomlásának, a félig nyitott rendszer megjelenésének az időszaka általában egybeesik a nagy társadalmi változásokkal, amikor is az éppen aktuális zsargonok úgymond „dehermetizálódnak”.¹⁶ Az 1930-as években a táborokban a kezdetben csak alvilági elemek által használt "klasszikus" orosz tolvajnyelv lassan kezdi elveszíteni az egyedüli tolvajnyelv státuszát és integrálódik az orosz zsargonok szintézisének is felfogható GULag argójába. Ebbe a félig nyitott rendszerbe nemcsak a szovjet zsargon eufemizmusai¹⁷, az elburjánzott rövidítések¹⁸ illeszthetők bele, hanem a nevetés faktora,¹⁹ sőt a zsargonhasználat cinizmusa is. Ezt fejt ki Jelisztrátov Szleng és kultúra című munkájában a következőképpen: „A szlenghasználó mintegy a hivatalos illemmel szembeszegülő negatív alaknak állítja be magát, s saját igazát, ideológiájának igazát az öngúny és a mímelt önlekcicsinylés útján érvényesíti. Az ilyen nevetető ígéhirdetésnek elengedhetetlen föltétele a környezet együttérzése, annak ellenzéki

¹⁵ GULag – ГУЛАГ (*Главное Управление Исправительно-Трудовых Лагереи*, azaz Büntetőtáborok Főigazgatósága) kifejezés alatt a sztálini Szovjetunióknak egészét behálózó munkatáborrendszerét értik.

¹⁶ Példa erre a nagy francia forradalom időszaka, amely a különböző rétegek lesüllyedésével és felemelkedésével együtt nagyon gyorsan demokratizálta a beszélt nyelvet éppúgy, mint az írottat. Ekkor változik meg a beszéd stílusa, az újságok nyelve, ekkor válnak salonképebbé a goromba kifejezések. Oroszországban is több olyan időszakot ismerünk az elmúlt két évszázadban, amikor az éppen aktuális irodalmi norma fellazulása következett be. Ez együtt járt vagy járhatott az alsóbb nyelvi rétegek elemeinek nyíltabbá válásával. Puskin nemcsak a beszélt nyelvi elemeket emelte be az akkori irodalmi nyelvbe. Zoscscenko, Babel a szkaz segítségével a NEP argóját, a tolvajvilág nyelvét rögzítette.

¹⁷ Például a diffúz szemantikájú *некоторый, известный* szavak – „Я имею некоторое отношение к чему-л.” mondat esetében a beszélő saját dolgairól mond valamit; a „привело нас к известному результату” mondatban az eredmény [результат] csak negatív lehet stb.; a ködösítő, orosz szavak helyett használt *либерализация* (цен), *деструктивный* (а разрушительный helyett)

¹⁸ Például az erőszakszervezetek rövidítései: *ВМ* – высшая мера, *СС* – совершенно секретно, *ДСП* – для служебного пользования. Vö.: Tóth 2003., 2004^{1,2}

¹⁹ Lásd: JELISZTRATOV 1998. 47.

beállítottsága a hivatalos kultúrával és nyelvvel szemben. A neveltető igehirdetés a történelem azon szakaszaiban virágzik tömegesen, amikor jelentősen kiszélesedik az antifeudális kultúra bázisa. A hivatalos hatalom és intézményei az ilyen embereket renegátoknak, lumpeneknek, saját osztályukból kiszakadtaknak és kívülállóknak tekinti. A tengernyi elégedetlen plebsz viszont ezekkel érez együtt”. Éppen a nevetés és a cinizmus lehetnek azok a tényezők, melyek átmenetet képeznek a Jelisztratov leírta hermetikából a teljesen nyitott rendszerbe, a népi nevetés felé, melyhez a peresztrojka²⁰ adta a megfelelő közeget. „A cinikumot (akárcsak a hermetikát) napjainkban az értelmiség nyelvi vagy viselkedésbeli variánsának tekinthetjük. [...] Könnyen rá lehet akadni a múltban a mai cinikus csoportok és szubkultúrák analóg jelenségeire. A punkok sokban a futuristákat ismétlik, a mityokok a parasztköltőket, napjaink orosz courtois manieristái az esztétizáló művészetet (például Szeverjanyin egofuturizmusát), a hippik a nyicsevósokat és a hozzájuk hasonlókat stb.”²¹

A lexikailag a 18–19. századi vándorkereskedők, vándoriparosok és koldusok szakmai argójára támaszkodó orosz tolvajnyelv a 20. század első évtizedében még nem lépett ki szűk, pontosan behatárolt szubkulturális köréből.²² Ennek a lexikai korpusznak a beszélt nyelvbe, való intenzív behatolása csak a forradalom után, illetve a 20-as évek elején kezdődik meg.²³ Miközben a lakosság nagyobb részét a kortárs nyelvészek szerint még hosszú ideig nem érinti meg a bolsevik frazeológia, a szinte még az alkotók által is nehezen értelmezhető abbreviatúrák özöne, a forradalmi „terminus technicusok”, addig a tolvajnyelv használata vagy legalábbis

²⁰ 1986. február hónapban tartották a Szovjet Kommunista Párt (SZKP) XXVII. pártkongresszusát. Ezen hirdette meg Mihail Gorbacsov, az SZKP főtitkára a szovjet viszonyok átalakítását („peresztrojka”) és nyitottabbá tételét („glasznosztj”).

²¹ Lásd: JELISZTRATOV 1998. 68.

²² Az orosz tolvajnyelv lexikájának alapját a különböző szakmai argók (условно-профессиональные аргы) képezik BONDALETOV 1963, 1965, 1980, 1987; TÓTH 1990³, 1994. Miután Oroszországban a 19. század közepére kezd hanyatlani a hagyományos céhes, illetve vándorkereskedelem, és a szervezett formában működő tolvajrendek is megfogyatkoznak, jelentőségüket kezdik veszteni a különböző szakmai argók is, fokozatosan átadva „helyüket” az orosz tolvajnyelvnek. Bővebben lásd még erről: DMITRIJEV 1931; BARANNYIKOV 1931; FRIDMAN 1931; LARIN 1931; TÓTH 1994.

²³ Ekkor ismerheti meg a városi polgár a következő szavakat, illetve azok jelentését: *барахло, блат, крыть нечем, смыться, финка, иллюнуть, зубить*. Lásd: SzIVZs^{1, 2, 3, 4}, SzZsP.

értése alól a lakosság egyszerűen nem vonhatta ki magát.²⁴ Ebben a folyamatban nagy szerepet játszott az, hogy a városok növekedésével megnő az alvilághoz szorosan kapcsolódó deklasszálódott elemek száma.²⁵ Ebben az időben kezd oldódni a tolvajtársadalom és annak nyelvének zártsága.²⁶ A városokban talált menedéket a csavargó gyerekek [беспризорные] több millióra duzzadt tömege is. Az első világháborúban, az azt követő polgárháborús eseményekben a családok milliói zilálódtak szét, ezzel mintegy állandó utánpótlást biztosítva a főleg fiatalokból álló bandáknak. A gyerekek életének színtere a bűnözők életterével volt azonos.²⁷ A gyerekcsavargók közvetítésével került a tolvajnyelv az 1920-as években a felbomlás állapotában lévő iskolarendszeren keresztül az ideje nagy részét utcán töltő diákság, illetve a falusi ifjúság nyelvébe.²⁸ A teljesen szétesett iskolarendszer, a szülői felügyelet meggyengülése, a felnőttek figyelmének hiánya következtében a tanulóifjúság legtermészetesebb tartózkodási helye az utca lett, ahol óhatatlanul szembe találtak magukat az addig nem, vagy csak kevésbé ismert nyelvi réteggel, de az iskolákban is kezdett általánossá válni a tolvajnyelvi lexika a diákzsargon mellett.²⁹ Zsirmunskij a Nemzeti nyelv és a szociolektusok című

²⁴ Vö. «...выхожу на улицу и слышу обрывки разговоров: «спекульнул...», «два лимона...», «пятьсот косых...», «реквизнул...», «на танцуюлку придешь...», «ну, даешь...» GORNFELD 1922. 5.

²⁵ Vö. Sztratennek erre az időszakra vonatkozó megállapítását, miszerint: „На смену бродячему элементу, с развитием города и ростом его населения стал приходиться преступный мир, пополняющийся из люмпен-пролетариата, который так же создает свои условные жаргоны.” SZTRATEN 1931. 131.

²⁶ Vö. Chalidze *Alvilági Oroszország* című munkájában részletesen elemzi az orosz alvilág történetét. CHALIDZE 1977. Lásd még: SZILÁGYI 1989.

²⁷ Koperszkij írja ezzel kapcsolatban a következőket: „воровской словарь находится в очень выгодном положении в сравнении с другими профессиональными словарями для того, чтобы распространиться. Воры всегда на людях и словарь их рисует всем известным характер человеческих отношений, предметов, явлений. С улицы словарь, прежде всего, попадает к непризорным..., хороший проводник для блатной музыки базар” Lásd KOPORSZKIJ 1928. 46.

²⁸ KOSZCINSZKIJ szerint ebben az időszakban válnak ismertté és használatossá az úgynevezett városi beszédben például a következő szavak: *барахло*, *блат*, *крыть нечем* ('нечего ответить', 'невозможно оправдаться'), *смыться*, *финка*, *иллюнуть* 'убить', SZELISCSEV pedig a falusi ifjúság szókészletében fedezi fel a következőket: *винта дать* 'убежать', *затыриться* 'скрывается', *липовый*, *маруха*, *забуреть* 'возгордиться'. Vö. KOSZCINSZKIJ 1968. 5:188; SZELISCSEV 1928. 77. Lásd továbbá: FILIN 1930, 1936.

²⁹ „Беспризорные... дети хорошо владеющие воровским жаргоном "обогатили" последним речь комсомольцев, рабочей молодежи и школьников”, — írja Топ-

munkájában megállapítja, hogy a zsargon használatának elterjedése leginkább a tanuló ifjúság nyelvében figyelhető meg.³⁰ A tanuló gyermekek szemében a csavargó, bűnözői élet hamis romantizmussal azonosult, és ha tettekben nem is, de szavakban mindenképpen divat lett olyannak lenni, mint ők, akik „szabadok” és „függetlenek”, akiknek nem lehet csak úgy felülről utasításokat, direktívákat osztogatni.³¹

Nagy szerepet játszott ennek a hamis romantikának a táplálásában az oroszok által egyébként is kedvelt műfaj, a dal, jelen esetben az ún. tolvajdalok [блатные песни].³² Jellemző a korra, hogy az egyik legtöbbet énekelt és legismertebb tolvajdal éppen az a *Мурка* lehetett, amely egy kegyetlen, vérbosszúból elkövetett gyilkosságot mesél el. A tolvajdalok népszerűségét és közismertségét még a legszigorúbb politikai kontroll alatt készült Nagy Szovjet Enciklopédia is elismeri.³³

Az irodalom, a költészet és más művészi ágak, miután a kor igazi, mindenki által elfogadható hősök hiányával küzdött, a tolvajvilágban találta meg új hőseit, továbbra erősítve a hamis romantikát.³⁴ Sok jel arra utal, hogy a hatalom egyenesen bátorította a tolvajdalok terjedését.³⁵

kov az "Опыт исследования воровского языка" című munkájának előszavában (TONKOV 1930. 65.) A diákok 20-as, 30-as évekbeli nyelvhasználatáról lásd GABO 1924. 26-9; RIBNYIKOVA 1927. 243-9. SzPSzA.

³⁰ „...в русском языке широкий разлив арготизмов наблюдался в первые годы Революции, в особенности в речи учащейся молодежи.” ZSIRMUNSZKIJ 1936. 154.

³¹ „Именно в эту эпоху, эпоху так называемого НЭПа, в языке широких масс стала настойчиво звучать приветствовавшаяся тогда многими „блатная музыка”. Хулиган и вор становится „героем нашего времени”, образцом, достойным восхищения и подражания не только со стороны рядовой молодежи, но даже и самих молодых литераторов (достаточно припомнить скандальные истории с Есениным, Ярославом Смеляковым и другими).” Lásd: FESZENKO 1955. 85.

³² Lásd például: Handzinszkij 1926, Weisskolf 1981; Kovács 1989. 44-7, 203-6.; 1994. 106-15.

³³ Lásd: BSzE. 13:136.

³⁴ Vö. „Гнусаво завыл Леонид Утесов с эстрады — в завыла ему навстречу восторженная публика. И не каким другим, а именно приблатненным языком заговорили балтийские и черноморские *братишки* у Вишневого и Погодина. Именно а приблатненном языке отваливалось выразительнее всего их остроумие. Кто только не захлебнулся от святого волнения, описывая нам блатных [...] тут и Маяковский (за ним и Шостакович — балет «Барышня и хулиган»), и Леонов, и Сельвинский, и Инбер, и не перечтешь. [...] Даже [...] Виктор Некрасов не нашел для воплощения русского геройства лучшего образца, чем блатного, старшину Чумака («В окопах Сталинграда»). Даже Татьяна Есенина поддалась тому же гипнозу и изобразила нам «невинную»

Koszczinszkij szerint nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az akkori korhangulattal összhangban, éppen a 20-as évekre jellemző diavajnyelvi beszéd volt az, hogy a katonai, a matróz és más zsargonok használata következtében a beszélő rutinos, a forradalmi eseményekben jártas, illetve tapasztalt ember képében mutatkozhatott.³⁶ Természetesen a kor hétköznapi hőseinek, maguknak a matrózoknak (матросы-братишки) is szerepe volt a tolvajnyelvi, de főleg a saját, matrózzsargon szavainak hétköznapivá nemesítésében,³⁷ hiszen a forradalomban és polgárháborúban betöltött szerepüknel fogva különösen alkalmasnak bizonyultak a hatalom számára arra, hogy agitátorként vegyenek részt a tömegek meggyőzésében.³⁸ Szeliscsev már 1927-ben felhívja a figyelmet arra, hogy az emocionális, expresszív elemekkel telített beszédstílus elterjesztésében nagy szerepet játszottak a forradalmi szónokok beszédei, mivel a forradalommal kapcsolatos beszéd formája leggyakrabban éppen a szónoki vagy szónoki-dialogikus beszéd.³⁹ Ezekben a szónoklatokban műveletlen és tanulatlan emberek ezrei, ha nem tízezrei közvetítették forradalmi közterek tucatjai segítségével az emocionális, expresszív kliséket.

A komszomolista költők⁴⁰, kiknek verseit ott szavalták a kultúrházakban vagy a legtöbbször egyenesen egyházi helyiségekből kialakított ún.

фигуру Веньки Бубнового Валета.” Szolzszenyicin 6: 356. A 70-es évek egyik legnépszerűbb bűnügyi regényírója az a Sejnyin, aki elbeszélések tucatjaiban bár nem használja a tolvajnyelvi elemeket, de a tolvajok életét hamis romantikával Robin Hoodosan ábrázolja, hozzájárulva ezzel a tolvajnyelvet leginkább hordozó elemek valamiféle hírveréséhez.

³⁵ Vö. „Пропаганда блатных взглядов, стало быть, вовсе не противоречила строю нашей жизни, не угрожала ему” SZOLZSENYICIN 6: 356.

³⁶ Lásd: KOSZCINSZKIJ 1968. 186., Vö.: Kis 1991, 1992.

³⁷ Az évtizedre jellemző, mindenki által ismert és gyakran használt matróz zsargon szavai például a *смываться* [lelépni]; *трепаться* [fecseg]: *трепло, трепач, треполог, трепология; буза* (tatár ital) [semmisség, csekély]: *бузить бузовый* stb. Ekkor kerül a diákzsargonba Polivanov szerint a *братва* [haver], *шамать* [eszik, ebédel], *шамовка* [ennivaló, ebéd], *монать* [megy]. Lásd POLIVANOV 1931. 168.

³⁸ Arra vonatkozóan, hogy milyen lehetett az agitációra használt gyűlések hangulata és színvonala, lásd Zoscsenkó: Agitátor című elbeszélését. Ha valaki gyűlést kezdeményezett a kisebb településeken, nehezen lehetett kikerülni annak megtartását.

³⁹ „...Митинги, массовки, различные собрания, агитационные пункты – вот где обычно раздается она [szónoki beszéd – T.Sz.]. Проходят съезды, заседают конференции, пленумы, коллегии, бюро ячейки...” SZELISCSEV 1926. 23.

⁴⁰ KOMSZOMOL: a Szovjetunióban 1918-ban létrehozott kommunista ifjúsági szervezetének (Vszjeszozjuznij Leninszkij Kommunisticseszki Szojuz Mologyozsi, vagyis Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség) rövidítése.

vörös szobákban (красный уголок), az expresszivitás és az emocionális hevületet fokozására az olcsó népszerűség megszerzése érdekében is használták a tolvajnyelvi elemeket.⁴¹

Az írók az ún. komszomolista elbeszélésekben és regényekben hőseik jellemzésére legálisan, a cenzúra hallgatólagos engedélyével használhatták az „élet” szavait és kifejezéseit. Gladkov, Koloszov műveiben maguk az írói (nem párbeszédés) szövegek is hemzsegnek a tolvajnyelvi szavaktól. A szerzők minden bizonnyal gyakran nem is stilisztikai szerepet szántak a *шкет*, *шпана*, *блат* jellegű szavaknak, hanem már az irodalmi nyelv részének, a szovjet élet specifikumának tekintették azokat. Ezzel szemben például Zosczenkó, az Ilf és Petrov szerzői páros, Lev Kasszil vagy Szolzsenyicin negatív viszonyulása a tolvajnyelvhez éppen abban mutatható ki, hogy a tolvajnyelvi szavakat többnyire kulturálatlan, műveletlen és megvetendőnek tartott hőseik és szereplőik szájába adták, akik nagy természetességgel használták azokat. Mások a tolvajnyelv használatában egyszerűen csak a fiatalságnak a felnőttek világával való természetes szembenállását látták.⁴²

A tolvajnyelv lexikája nagyon gyorsan nemcsak a városiak, de a falusi lakosság nyelvében is megjelenik. Megfigyelhető, hogy míg városban a tolvajnyelv szavainak szemantikájában csak ritkán történik változás, addig falun jelentésük sokszor pozitív hangulatúvá válik, stílusértékük vagy semleges vagy emocionálisan pozitív lesz.⁴³

A tolvajnyelv szóteremtési mechanizmusai, illetve annak arányai a szovjet rendszerben sem változtak.⁴⁴ Ugyanakkor megfigyelhető egy

⁴¹ Vö. „Шкет, плашкет, „за рупь купите”,//Шпингалет, коровья вошь.” – Bezimenszkij: Vers a komszomolról; ”вы хорошего слова не скажите,//Сдерете с него скорее штаны//И задницу мажете!//Распросукины все вы сыны!” – Bednij: Mik történnek.

⁴² Vö. Fonyjakov versével: Свои слова у времени любого,//Нелепые, смешные иногда.//Я с детства, например, заполнил слово//”буза” – что означает: „ерунда”.//Мы говорили: „мирово”, „железно”,//Махнув рукой, бросали, „А, ништяк!” –//И упрекать нас было бесполезно,//Что классики не изъяснялись так.//Да, на язык звучал тогда не книжно,//Был грубоват, по правде говоря,//Зато слово лакейское – „престижно” –//Дремало где-то в толщах словаря! Fonyjakov 1974.

⁴³ Pl. a tolvajnyelvi *маруха szerető*, *kitartott* jelentése faluhelyen a fiú szerelmét jelenti, aki a lány számára *марушонок* – szerető, és amennyiben szeretik egymást, úgy erre a *марушится* igét használják.

⁴⁴ Vö. ТÓТН 1997³: „Словопроизводство в русском жаргоне и обогащение его словарного запаса происходит в основном по тем же законам, что и в

olyan szóképzési fogás, melyet Zsirmunszkij, majd utána Sztojkov is az „értékek átszemantizálásának” nevez (переосмысление ценностей).⁴⁵ Ebben az esetben arról van szó, hogy egy adott kontextusban az egyébként negatív jelentésű vagy a civil társadalomban negatívnak tartott cselekményekre használt, a legkülönbözőbb szófajokhoz tartozó szavak a beszélő szempontjából pozitív értelmet nyernek.⁴⁶

Koporszkij megfigyelése szerint az 1920-as években a jaroszlavli diákok már nemcsak ismerik, de használják is például a következő tolvajnyelvi lexémákat: *буза* [verekedés], *дерябнуть* [megüt], *мура* [ócskaság, apróság], *шкет* [sovány, vékony férfi], *шкеры* [nadrág] stb.⁴⁷ Szeliscsev, aki további vizsgálatokat végzett, megállapítja, hogy a Koporszkij által összegyűjtött tolvajnyelvi szavakat ugyanúgy ismerik a moszkvai és a kazanyi diákok is.⁴⁸ Az 1920-as évek végére konszolidálódtak a gazdasági és politikai viszonyok, ekkorra a gyereksavargók többsége vagy az akkor szerveződő GULag valamelyik munkatáborába, vagy valamelyik nevelőotthonba került. Tonkov *Az alvilági nyelv kutatásának tapasztalata* című tolvajnyelvi szótárának szerkesztése alatt több tucat nevelőotthonban végzett szógyűjtést és azt tapasztalta, hogy a fiatalok nemcsak pontosan ismerik, de teljes körűen használják is a tolvajnyelv szavait.⁴⁹

A tolvajnyelv nem kevésbé fontos közvetítő helyei a különböző régi és új gyárak és üzemek, ahol a képzett ipari munkásság mellett ideológiai

литературном языке советской эпохи. Специфика здесь состоит не столько в наличии каких-либо особых способов словотворчества (исключением может быть только условное искажение слов), сколько в смещении акцентов, а также в актуализации того или иного способа расширения словаря, по времени иногда не совпадающего со сходными процессами в литературном языке.” Lásd továbbá GRACSOV 1986. 15; BONDALETOV 1980. 57; SZTRATEN 1931. 128; LIHACSOV 1935. 78; KRENYOV 1926. 155; SZKACSINSZKIJ 1982.

⁴⁵ Lásd ZSIRMUNSZKIJ 1936. 118; SZTOJKOV 1957. 81.

⁴⁶ Például: *подлость* – перестать воровать, работать, воровать друг у друга, отнимать у кого-нибудь пайку jelentésben; *бацильное* – калорийная пища (масло, сало, мясо, яйца stb.) jelentésben (Szkacsinszkij 11), – ценный (BEN-JAKOV 1982. 25.); честный вор – „вор, соблюдающий воровской закон (BEN-JAKOV 1982. 137.), *курорт* – тюрьма, лагерь ROSSI 1987. 177. Lásd még erről REVZIN 1962. 34–35.

⁴⁷ Lásd KOPORSZKIJ 1928. 46.

⁴⁸ Például: *воробушки*, *сара* [pénz], *сармак* [přinztörca], *голуби* [ágynemű], *засохни*, *заткнуть* [hallgass], *кимарить* [alszik], *кони* [csizma], *лягавый*, *мильтон* [zsaru], *перо* [kés], *файно* [klassz], *ширмач* [zsebtolvaj], *шпана* [kisstílu huligánok].

⁴⁹ Például: *бузить* [zajongani, balhézni], *ухлить* [elmenekül], *шамать* [eszik], *звонить* [beszél], *засыпаться* [lebukik] TONKOV 1930. 65.

okokból egyre nagyobb számban foglalkoztattak képzetlen és ezzel együtt tanulatlan munkaerőt. Az üzemi fiatalság nyelvében Szeliscsev és Dobromiszlov fedezi fel nagy számban az addig nem használatos tolvajnyelvi szavakat.⁵⁰ Szeliscsev az, aki pontosan számba veszi és rögzíti a múlt század 20-as évek sajtójában megjelent tolvajnyelvi elemeket.⁵¹

A beszédben nemcsak a zsargonhasználat válik hétköznapi és tömeges jelenséggé, hanem a káromló szavak használata is.⁵² A káromkodás szokásának gyökerei is messzire nyúlnak.⁵³ A cári időszakban a hatalom adminisztratív eszközökkel (például rendőri bírsággal) igyekezett távol tartani a káromkodást, ha a kocsmáktól nem is, az utcától mindenképpen. A szovjet hatalom éveiben viszont a pravoszlávia következetes üldözése és irtása a társadalmat egy újkori pogányság állapotába züllesztette. A „durva beszéd” a demokratizmus, a szovjet hatalom iránti lojalitás egyik értékmérőjévé vált. A tömegek zsargonnal és verbális agressziót kifejező elemekkel tudatosan telített nyelve az életben maradás egyik lehetséges eszközét is jelenthette. Ez különösen az irodalmi nyelvhez neveltetésük-nél fogva ragaszkodók esetében figyelhető meg. Oroszországban a káromkodás, a káromló szavak használata a kulturátlanság, az alternativitás szintjéről fokozatosan egyre gyakrabban felemelkedhet az irodalom szintjéig is.

A hatalom az 50-es években irányított kampányt indított a sajtóban a káromkodás elburjánzott szokása ellen, jellemző módon azonban nem a hivatalos pártlap, hanem az Izvesztyija hasábjain. A káromkodást műveikben szinte legalizáló írók is arra kényszerültek, hogy elhatárolódjanak a jelenségtől. Jól megszerkesztett olvasói levelek tucatjai hívták fel az em-

⁵⁰ Lásd Szeliscsev 1928. 79., illetve Dobromiszlov 1932.

⁵¹ Vö. „Рабочие у завода толкуют о том, что в партии опять *буза*”; „Много по Москве *шпаны*, а воровском жить не легко” SZELISCSEV 1928.

⁵² Vö. „В партаппарате господствовала „грубость, доходящая до мата. Ругательсва, помню настолько въелись, что их почитали чуть ли не за отеческое ласковое добродушие” Rumjancev. Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a káromló szavak alatt nem elsősorban az orosz мат vagy обценная лексика terminusokkal jelölhető lexikát értjük, hanem a бранная лексика-val jelöltet. A mai orosz irodalmi nyelv szótára szerint: брань – оскорбительные, бранные слова; ругань. SzSzRja. 1:737.

⁵³ A másik anyjának szidása a pogány szertartások elkerülhetetlen része volt a régmúlt idők szláv népeinél. Az emberek a káromló szavak segítségével érintkeztek a tisztátalan erőkkel, minthogy azok felfogásuk szerint csak az ilyen szavakat értették. A kereszténység terjedésével a káromkodás valamelyest visszaszorult, bár a gyónásokon gyakran elhangozhattak az ilyenfajta kérdések: „Káromoltál-e valakit, illetlen szóval illetted-e valaki anyját?” Lásd: TÓTH 1997². Lásd még: GALGÓCZI 1997.

berek figyelmét a kulturálatlanság eme formájára.⁵⁴ A hivatalos „nyelv-művelő” kampány rövid életűnek bizonyult, miközben ezzel párhuzamosan ugyanezen újságok más hasábjain a politikai ellenfelek lejáratására továbbra is használták a káromló, vagy a hozzá stilisztikai értékben köz-elálló szavak sokaságát. Jól nyomon követhető ez az 1936-38-ban lefolytatott koncepciók perek tudósításaiban, ahol tucatjával pont olyan szavakat találhatunk, melyek többsége ellen a kampány folyt (*продувные брехуны», жалкое охвостье, троцкистско-зиновьевские мерзавцы, фашистские наймиты, презренные гады, грязнейшие убийцы, заживо сгнившие*).⁵⁵ Az újságok sokkoló stílusa egyébként már a 20-as években is szinte sugallta a nyelvi gorombaság legalitását és a hatalom részéről való elfogadottságát.⁵⁶

A legalizálódáshoz hozzájárult a bolsevikok által megteremtett, szinte vulgárisnak tekinthető stílus, mely széles körű publicitást nyert.⁵⁷ A pártvezetők beszédeiben, a sajtóban állandóan ismétlődő értékelő-szavak (слова-характеристики) hordozták az éppen aktuális politikai ellenfelek iránti vélt vagy valós emocionális tartalmat (подлец, негодяй, бесстыдник, каналья stb.). A politikai ellenfelek legdurvább szavakkal

⁵⁴ Vö. „С возмущением слышишь рвущие уши слова брани от людей разного положения, возраста и пола... Ругань нецензурную можно слышать на производстве, в кабинете начальника цеха, а порой — управления и предприятия, в трамвае, в кино, в магазине, на вокзале... Невольно возникает вопрос: неужели к этому привыкли все, неужели это — нормальное явление?” „Инженер В. Ванчуров [...] обращает внимание на то, что у нас очень слабо ведется борьба со сквернословием, вошедшим в привычку у некоторых людей. Ругаются зачастую из глупого «молодечества», или, как объясняют, просто «к слову», не стесняясь присутствием женщин и детей” Idézi FESZENKO 1955. 83.

⁵⁵ Idézi FESZENKO 1955. 84. Lásd még Rapoport munkájában az 1936-38. év újságainak szemlét (RapoportV 371–406.).

⁵⁶ Jellemző példát idéz a címadás sajátosságainak illusztrálására Szeliscsev, aki a Советский Комсомолец 1925. 25. számából közli a következő háromsoros címet: [nagybetűkkel] СКБЕРНО!//kisebb betűkkel Отрыжка гнилого мещанства.//Издаются над беременностью Комсомолки. Lásd SZELISCSEV 1926, 155. Még az 1990-es években is megfigyelhettük, hogy az újságok típusától (bulvár lap, politikai lap stb.) függetlenül a címadás ún. értékelő funkciója változatlanul fontos szerepet játszott a politikai ellenfelek lejáratásában. vö. „Почему у Рыжкова глаза полезли на лоб” Komszomolszkaja Pravda 1997. 107.

⁵⁷ Verescsagin idézi Rumjancev akadémikus emlékezéseit, aki már a 60-as évekről írja a következőket: «в партаппарате господствовала «грубость, доходящая до мата. Ругательства, помню настолько въелись, что их почитали чуть ли не за отеческое ласковое добродушие» Lásd VERESCSAGIN 1991. 11.

való szidalmazásában maga *Lenin* járt élen, de a legtöbb bolsevik vezető sem kivétel.⁵⁸ Elég csak *Visinszkij* vádbeszédeit megvizsgálni, de sokat elárul az is, hogy Sztálin egyik „kedvenc értékelő szavacskája” sem volt más, mint a kékszínű tompa ceruzával a margó szélre írt *сволочь* [szemét].⁵⁹ Hasonló példák a nyelvi és egyúttal természetesen az emberi gombaságra fellelhetők Zsdanovnál éppúgy, mint Hruscsovnál. A Szovjetunió első embereinek valószínűleg tudatos és nyíltszínű elszólásai, kétértelmű fogalmazásai a későbbiek során is egyértelműen jelzik, hogy tisztában voltak azzal, hogy káromló szavak használatával politikai tőkét kovácsolhatnak egy olyan országban, melyben a káromkodás, a durva beszéd, a zsargonhasználat általánosan elfogadott jelenség.⁶⁰

A 30-as évek közepére a sajtóból egy időre teljesen eltűnnek a káromló kifejezések és tolvajnyelv szavai. Helyüket a verbális agresszió lexemái foglalják el, ám a hatalom véglegesen sosem mondott le a tolvajnyelvi elemeknek politikai célokra való használatáról. A honvédő háború alatt például az ellenség negatív ábrázolásának szinte elengedhetetlen kellékeivé váltak.⁶¹ Megítélésük kettős mércéje végig nyomon követhető a korabeli sajtóban: egyfelől harc a nyelv „megtisztítása” érdekében, másfelől

⁵⁸ A vezérek nyelvre gyakorolt hatásait regisztrálja például A. Finkel: *Lenin nyelvéről és stílusáról* című munkájában. Lásd: FINKEL 1925.

⁵⁹ Vö. „...По поводу Платонова Сталин выразился со свойственной ему категоричностью, написав на полях его книги сволочь”; Részlet Kaganovics egyik hozzászólásából: "И вот сегодня мы можем сказать врачам: хотите вы, господа капиталисты, и вы, слюнтяи, плюгавые, жалкие лакеи буржуазии..." KOSZTYINOV 1989, 28. Lásd még HELLER 1989. 259.

⁶⁰ Az *Izvesztyija* 1991. aug. 23-i számában megjelent, a Mihail Gorbacsovot, az akkori első titkárt megbuktatni hivatott puccsal kapcsolatos cikkek a következő közös cím alatt jelentek meg: „Кто есть ху, как сказал Горбачев”. A Gorbacsovnak tulajdonított mondatban szereplő ху minden bizonnyal nem az angol *who*, hanem az orosz хуй [férfi nemi szerv]. Ugyanilyen obszcén olvasata volt a híres „Борис, ты неправ” mondatnak, melyet Lihacsov Borisz Jelcinnek címzett. Hogy Jelcin sajátos lejárátása akkor sikerrel zárult, a politikai bizottság tagjainak nevetése, majd a mondatnak a médiában való többszöri idézése jelzi. A mondatot ugyanis egy közismert viccben szereplő részeg vízvezetékyszerelő mondja, aki finoman így fejezte ki magát, amikor társa a lábára ejtette a nehéz szerszámot. Idézi: MOKIJENKO 1994. 56.

⁶¹ Vö. „...уже бегут с Украины твои гаулейтеры и человекоеды, домушники и маровихеры, зажав под мышками фомки... Хватай подвернувшееся барахлишко для своих белокурых берлинских марух...” Leonov 617.

használatuk bátorítása mindazokkal szemben, akiket a hatalom a Szovjetunió vélt vagy valós ellenségeinek tartott.⁶²

A tolvajnyelv kifejezései és szavai később újabb nagy hullámban – néhány regény és humoreszk kivételével – csak a peresztrojka szabadabb légkörében jelennek meg az újságok és könyvek hasábjain, miközben a beszélt nyelvben mindvégig folyamatosan megtalálhatók.⁶³ A 20 század 70-es, 80-as évek irodalmában a káromló szavakat már nem is a kuriózum, hanem vagy a hétköznapi valóság alátámasztására vagy polgárpukasztásra használják.⁶⁴ A hölgyek vagy külföldi vendégek társaságában

⁶² Az ellenségkép folyamatos megújítása eléri a hidegháborús korszakban a 2. világháborús szövetségeseket is, vö. a Krokogyil satirikus újság egy cikkét, melyben a következőképpen jellemzik az Dallas amerikai politikust „Фамилия – Ачесон. Имя – Дин. Кличка – Дипломат. Уголовная специальность – Белодомушник. Фамилия – Даллес. Имя – Джон. Кличка – Джонька-Каин. Уголовная специальность – Наводчик ...” In: Альбом преступников. Krokogyil, 1950. szept. 10. – Az „ellen-ségek” káromlásának példáit lásd alább.

⁶³ „Пуля, сиди! – кричат ребята. – Амас, Митяга” (Ruszakov, 1988. 20) – ‘trevoga’ [figyelmeztetés veszély esetén]; „Он не мог не верить, – кончили Спирию в Уфе злые мусора” (Szmena, 1989. 15:9) – ‘милиционер’ [rendőr – zsaru]; „Заметив приоткрытый глазок, рывком привстал и гаркнул что есть мочи: – Ты! Мусор! Во тебе!” (Rozsanov, 1988., 21) – ‘милиционер’; „Благодарная цель "общака" всячески подчеркивается ...” (Nyikityinszkij, 1988. 28) – ‘касса’ взаимопомощи преступников. [bűnözők kisegítésére gyűjtött pénz]; „Если же работающий вор "засыпался" то дело чести для другого спасти коллегу” (Hohrjakov 1989. 88) – ‘быть арестованным, пойманным милицией’ [lebukik]. Lásd még: Balogh 1997; Fenyesi 2001.

⁶⁴ Vö. E. Limonov, Ju. Aleskovszkij, Brodskij, Viszockij, Jerofejev, Vojnovics regényeinek, dalainak szövegeivel, műveivel. De sokat mondanak a különböző napilapokban megjelenő, a témával foglalkozó cikkek címei is. Vö. „Úgy tűnik, hogy egy nyomdafestéket nem tűrő nyelv válik a nemzetközi kommunikáció nyelvévé” – TRUSKIN 1992; „Теремне-е а szavak az aszfalton” – PAVLOV 1981; „Кáромкодás mindenfelől” – GLAN 1992; „Кáромкодás felsőfokon” – ILJASZOV 1990. A nyelvészek aktivizálódását jelzik a következő művek: Az orosz káromkodás. Antológia filológusok számára – ILJASZOV 1994; Az orosz szitokszókincs: ami eltűri a nyomdafestéket és ami nem. MOKIJENKO 1994; Illetlen orosz szólások és közmondások – ARMALINSZKIJ 1995, Orosz idiomatikai hagyatéék. – BUI 1995; Illetlen szavak és klasszikus alakjuk. – CSUDAKOV 1991; Az eufemizmusok és az obszcén lexika tiltásainak nemzeti és kulturális sajátosságai. – ZSELVISZ 1985; A szitkozódás. A káromkodás mint társadalmi probléma. – ZSELVISZ 1997; Az orosz káromkodás. – GERSUNI 1994; Az utóbbi években a lexikográfia is aktivizálódott: lásd a következő szótárakat: Az orosz obszcénizmusok. Értelmező szótár. – АНМЕТОВА 1997; Orosz obszcénizmus szótár. – DRUMMOND 1987; Szitokszavak szótára (Baroktól és Puskintól napjainkig). – KOLESZNYIKOV 1996; Az orosz szitokszókincs

kifogástalan beszédmagatartású emberek, amint felszabadulnak a gátló tényezők hatása alól, egész egyszerűen „nyelvet” válthatnak, melyben a káromkodásnak, akárcsak a zsargonhasználatnak igen erős funkciója lehet. Azonnal eltűnhet az a párhuzam, amely az zsargon és hordozójának kulturális szintje között van. Jelentőségét veszti az a tétel, hogy milyen státusban van a beszélő, olyan státusú zsargonjának megítélése is. Az orosz káromló szavak jól elkülöníthető lexikájukkal, gyakran önálló, a normától eltérő fonetikájukkal és talán sajátos grammatikaszerűségükkel is túlléptek a rosszallást kiváltó szavak státusán, a kuriózumon, az egy réteghez való kötődésen, méghozzá úgy, hogy megtartották pontos megjelöltségüket, össze nem téveszthetőségüket.⁶⁵ A börtöncellák megszokott nyelve már rég kilépett a falak közül, és azt ott hallhatja bárki az állomásokon, az utcán egy kicsit kapatos férfitársaságban. A káromkodás a mindennapi élet elidegeníthetetlen részévé vált.⁶⁶

A tolvajnyelv lexikája valószínűleg egy nyelvi közvetítőn keresztül (просторечие⁶⁷) jut el abba a nyelvi helyzetbe, hogy használata – a köz-

szótára. Matizmusok, obszcenizmusok, eufemizmusok történeti-etimológiai kommentárokkal. – MOKIJENKO 1995;

⁶⁵ Lásd erről bővebben a következő munkákban: Az orosz szitokszókincs: ami eltűri a nyomdafestéket és ami nem; Az orosz szitokszókincs szótára. Matizmusok, obszcenizmusok, eufemizmusok történeti-etimológiai kommentárokkal – MOKIJENKO 1994. 1995.; Az orosz szitokszókincs szótára – MOKIJENKO 2003; Káromkodás felsőfokon – ILJASZOV 1990; Az orosz káromkodás. Antológia filológusok számára – ILJASZOV 1994; Az orosz és szovjet szociolingvisztika és az orosz nyelv tabuváltozatai (argó, zsargon, szleng és obszcenizmus – TIMROTH 1983.

⁶⁶ Vö. „Незнание русского матерщинного кода создает немало трудностей при живом общении с русскими. Ведь нюансы русского мата столь многоплановы, что в быту он, как подметил еще Ф. Достоевский, используется для обозначения диаметрально противоположных ситуаций” Lásd: MOKIJENKO 1994. 55., FENYVESI 19981,2

⁶⁷ *Про сторечие* – népies köznyelv, az. orosz nyelv sajátos alszisztémája. Nincs egyenes analógiája más nyelvekben, így nem hasonlítható sem a francia „langue populaire”-hez, sem az angol „nonstandard”, ill. „illiterate speech”-hez, sem a német „Umgangssprache”-hez vagy „Halbmundart”-hoz. Funkcióit tekintve a *просторечие* angol nyelvi megfelelője talán az általános *slang*, bár szociális bázisát illetően attól is nagymértékben különbözik. Jelisztratov, a Szleng és kultúra könyv szerkesztője is kitér erre a problémára. „A fogalmat jelentő szó elsősorban terminológiai okokból lefordíthatatlan: vele adekvát jelenség létezik ugyan az ismert európai nyelvekben, de a prosztorecsijét — tudásunk szerint — sehol sem sorolják külön stilsztikai osztályba. A magyarban a bizalmas társalgási nyelv alsó rétegének olyan szavait lehet példaként említeni, mint a *baromság, csöcs, koslat, megdöglik, szoknyapecér, taszigál, tur-*

megítélés szerint – nem minősíti használóját, illetőleg már nem jelzi egyértelműen annak szociális státuszát. A tolvajnyelv lexikájának fizikai és térbeli közege – ahogyan ezt már előzőleg írtuk – elsősorban az „utca”. Legalizálásának megfelelő közegét biztosították az akkoriban szerveződő nevelőotthonok ezrei.⁶⁸

A tolvajnyelv lexikájának terjedését, legalizálódását, beépülését a mindennapok beszédstílusába alapvetően két fő okra vezet(het)jük vissza. Az egyik az a gyökeres szociális átrétegződés, vagy másképpen a szociális szubsztrátum megváltoztatása, melyet a forradalom, és az utána következő polgárháborús viszonyok gerjesztettek. A másik ok az időközben a rendszer gazdasági tartópillérévé szerveződött GULag szisztéma, mely a 30-as évek elejére a nyelvi változások legfontosabb színterévé válik. A tábori rendbe szerveződött építkezéseken, bányákban és erdőirtásokon milliók kerülnek közvetlen testközelbe az „osztály-rokonokkal”, azaz az alvilág tagjaival és azok nyelvével. A tolvajnyelv elemei véglegesen a GULag rendszerben vesznek el elsődleges csoportnyelvi funkcióit, és itt változik meg eredeti stílusértékük is.⁶⁹

A 20-as, 30-as években más országokban is megfigyelhető a tolvajnyelvi elemek legalizálódása, de ez a folyamat ott közel sem olyan nagyságrendű mint a Szovjetunióban.⁷⁰

A kortársak egyébként különbözőképpen ítélték meg azokat az okokat, melyek az orosz beszélt nyelv lexikájának átstrukturálódásához vezettek. A kor nyelvészeinek egyik tipikus vélekedése A. Lariné, aki elsőként

ha stb.” Vö. JELISZTRATOV 1998. 10. Lásd még a mai szakmai prosztorecsijeről: SZALIMOVA 1974. 2-22., illetve a zsargon- és prosztorecsije-elemekről (indulatszavakból álló közlések funkciójában): TRUBINA 1993.

⁶⁸ Vö. LUPOVA 1927, KOPORSZKIJ 1927, TÓTH 1998. A 20-as évek elején felszámolják a *Gyerekek Megmentésének Ligáját*, mely az 1922-ben már közel 7 millióra duzzadt gyerekcsavargó ügyét vállalta fel. A Liga funkcióit a VCSK (Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем) vette át. Később sok gyerekotthon a GPU kezelésébe került. Az Oszmán Birodalomtól kölcsönzött ötlettel, a janicsárképzők mintájára innen került ki a GULag-szisztéma személyzetének utánpótlása. Ismét bebizonyosodik, hogy minden ismeret (itt konkrétan a zsargon ismerete) előbb vagy utóbb hasznosításra kerülhet. Lásd: Kosztyinov 15

⁶⁹ Vö. össze SZKVORCOV fejtegetésével, miszerint az ez időben végbement „nyelvi evolúciót” az jellemzi, hogy a viszonylag zárt zsargon semlegesítődik és fokozatosan zsargonizálódott, szlengesített lexikává válik. Ilyenek például a *фитиль, прокол, портач, темнить* szavak – SZKVORCOV 1966. 13. Lásd továbbá: SZKVORCOV 1972, 1974, 1977, 1980.

⁷⁰ Vö. BÁRCZI 1932. 37.

kezdte tanulmányozni az ún. városi nyelvet mint önálló nyelvészeti objektumot. Véleménye szerint a tolvajnyelvi elemek gyors integrálódása a beszélt nyelvbe nem a forradalomnak köszönhető, hanem egyszerűen csak arról van szó, hogy a városok növekedésével megnőtt a deklasszálódott elemek száma, akik iskolázatlanságuknál fogva eleve fogékonyabbak a zsargon használatára.⁷¹ Ezzel szemben például Barannyikov, Jakubinszkij, Panov, Ben-Jakov egyértelműen a háborús eseményekkel, a forradalommal és az utána következő eseményekkel magyarázza a nyelvben bekövetkezett, negatívnak tekinthető változásokat.⁷² A 60-as évek végén íródott és természetesen a kor politikai és ideológiai szelleméhez és követelményéhez igazodó, a szovjet korszak lexikájában bekövetkezett változásokat legrészletesebben elemző *Русский язык и советское общество* című mű azt állítja, hogy a zsargon terjedése a 30-as évekre megállt.⁷³ A memoáriródalom tanúbizonysága szerint viszont éppen erre az időszakra esik a zsargon szinte hétköznapivá váló használata és a gulag argó nagyrányú elterjedése.⁷⁴

⁷¹ Vö. LARIN 1928. 62.

⁷² Vö. „...деформация русской речи под влиянием войны и революции несомненна” – BARANNYIKOV 1919 64-84; „...русский язык переживает смутное время” – JAKUBINSZKIJ 1925. 6.; „В первые годы после Великой Октябрьской Социалистической Революции, в 20-ых – начала 30-ых годов в связи с усиленным влиянием говоров и просторечия на литературный язык стране могла угрожать языковая разруха” PANOV 1968. 40.; „русский язык перетерпел беспрецедентные и теперь уже необратимые в истории изменения” – BEN-JAKOV 1982. 7.

⁷³ „В 30-е годы (...) резко сокращается движение в литературный обиход жаргонных элементов” „Авторы Русский язык и советское общество, учитывая три ступени стилистической градиации, возможные у различных языковых образований, а именно: высокую, нейтральную и разговорную, выдвигают мнение, что лексемы воровского жаргона не смогли приглушить свою ярко жаргонную окраску и поэтому не вошли в литературный словарь даже на правах разговорных элементов PANOVot (1968. 61).

⁷⁴ Lásd többek között: Vö. Zsigulin visszaemlékezésében írottakkal: „Должен сказать читателю, что значительная и, может быть, даже большая часть уголовно-тюремного жаргона, в полной мере познанного в лагерях, была нам, подросткам военной поры, известна задолго до лагерной нашей одиссеи. Во время войны и позже Воронеж по части шпанско-уголовной мало уступал знаменитым "родителям", как их называют: Ростову – папе и Одессе – маме. И жаргонные слова бытовали и в нашей, школьной среде” (Zsigulin¹ 44).

Irodalom

- Ahmetova 1997 = Ахметова Т. С.(szerk.): Русский мат. Толковый словарь [Az orosz obszcenizmusok. Értelmező szótár]. Глагол, Москва, 1997. 304.
- Armalinszkij 1995 = Армалинский Михаил: Русские бесстыжие пословицы и поговорки [Illetlen orosz szólások és közmondások]. М. I. Р. Миннеполис, 1995. 76.
- Balázs 1994 = Balázs Géza: Tetovált szövegek, Bp., ELTE Magyar Nyelvtört. és Nyelvjárási Tansz., MTA Nyelvtud. Int., 1994. 77. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok.
- Balázs 2001 = Miért jobb a sör a nőknél (Kocsmafilozófia, aszfaltköltészet, internetfolklor). (Gyűjtötte és a bevezetőt írta Balázs Géza), Fekete Sas, 2001.
- Balogh 1997 = Balogh István: Orosz bűnözői zsargon szótár, Nyíregyháza: Stúdium, 1997, 124.
- Barannyikov 1919 = Баранников А.: Из наблюдений над развитием русского языка в последние годы [Megfigyelések az orosz nyelv utóbbi években bekövetkezett fejlődéséről]. In: Ученые записки Самарского Университета, вып. 2. 1919. 64–84.
- Barannyikov 1931 = Баранников А. П.: Цыганские элементы в русском воровском арго [Cigány eredetű szókincs az orosz tolvajnyelben]. In: Язык и литература, т. VII. Л., 1931. 119–158.
- Bárczi 1932 = Bárczi Géza.: A „pesti nyelv”. MNyTK 29: 37
- Ben-Jakov 1982 = Бен-Яков Броня: Словарь арго ГУЛага [A Gulag argó szótára]. Frankfurt/Main, Posev-Verlag. 1982. 149.
- Boldajev 1992 = Болдаев Д. С., Белко В. К., Исупов И. М.: Словарь тюремно-лагерно-блатного жаргона (речевой и графический портрет советской тюрьмы) [Az alvilági, börtön- és lágerzsargon szótára. A szovjet börtön nyelvi és grafikus portréja]. Moszkva, Края Москвы, 1992. 525.
- Bondaletov 1965 = Бондалетов В.Д.: Об использовании материала условно-профессиональных арго при изучении народного языка [A szakzsargon anyagának felhasználása a népszerű kutatásokban]. In: Тезисы докладов на X-ом диалектологическом совещании 11–14 мая. М., 1965. 9–14.
- Bondaletov 1980 = Бондалетов В. Д.: Условные языки русских ремесленников и торговцев [Az orosz iparosok és vándorkereskedők zsargonja]. Рязань. 103.
- Budai 1998 = Budai Júlia, Jáger Ilona (szerk.): Сборник статей по русистике. Вып. 1. Szerk.: Budai Júlia, Jáger Ilona. Szeged. 1998.148.

- Buj 1995 = Василий Буй: Заветная русская идиоматика. Веселый словарь крылатых выражений [Orosz idiomatikai hagyaték]. Редакция АСМ, „Помовский и партнеры”, Москва, 1995. 336.
- Chalidze 1977 = Чалидзе В.: Уголовная Россия [Alvilági Oroszország]. Khronika Press, New York, NY. 395.
- Csudakov 1991 = Чудаков А.: Неприличные слова и образ классика [Illetlen szavak és a klasszikus alakja]. Литературное обозрение, 11: 54–6.
- Dmitrijev 1931 = Дмитриев Н.К.: Турецкие элементы в русском арго [Török nyelvi elemek az orosz argóban]. In: Язык и литература, т. 711. Л., 1931. 159–79.
- Dobromiszlov 1932 = Добромислов В. А.: К вопросу о языке рабочего подростка [A munkásfiatalok nyelvhasználatáról]. Под ред. проф. А. Пешковского. М., ОНТИ ВСНХ СССР, 1932. 72.
- Drummond 1987 = Drummond D. A., Perkins G.: A Dictionary of Russian Obscenities [Orosz obszcenizmus szótár]. Berkeley 1987.
- Fenyvesi 1998¹ = Fenyvesi István: Работа над русско-венгерским словарем сленга. Проблемы эквиваленции. In: Zoltán 1998. 127–32.
- Fenyvesi 1998² = Феньвеш Иштван: Русский сленг в жизни и литературе. In: Budai 1998. 109–21.
- Fenyvesi 2001 = Fenyvesi István: Orosz–magyar és magyar–oroszlengszótár, Budapest, Syca, 2001. 633.
- Feszenko 1955 = Фесенко А., Фесенко Т.: Русский язык при советах [Az orosz nyelv a szovjethatalom alatt]. Нью-Йорк, 1955. 15–6.
- Filin 1930 = Филин Ф.: Исследование о лексике русских говоров [Az orosz nyelvjárások szókinckutatásáról]. Труды Института языка и мышления, Ленинград, 1930.
- Filin 1936 = Филин Ф.: Новое в лексике колхозной деревни [Új szavak a kolhozfalu nyelvhasználatában]. In: Литературный Критик, 3: 135–59.
- Finkel 1931 = Финкель А.: О языке и стиле Ленина [Lenin nyelvéről és stílusáról]. Вып. 1. Изд. "Пролетарий", 1925. In: Успенский 1931.
- Fodor 2000 = Fodor István: Szleng – bizalmas köznyelv. Gondolatok két új szótár kapcsán. Magyar Nyelvőr, 124. évf. 2. sz. (2000) 248–253.
- Fridman 1931 = Фридман М. М.: Еврейские элементы „блатной музыки” [A tolvajnyelv zsidó eredetű lexikájáról]. In: язык и литература, т. VII., Л., 131–38.
- Gabo 1924 = Габо В.: Новые слова в русском языке [Új szavak az orosz nyelvben]. In: Родной язык в школе, 1924. 5: 26–9.
- Galgóczi 1997 = Galgóczi László: Átok és átkozódás. In: Szöveg és stílus. Szerk. Zoltán köszöntése. Szerk.: Péntek János. Kolozsvár, Editura Presa Universitară Clujeană 1997. 175–182.

- Galkina-Fedoruk 1954 = Галкина-Федорук Е.: Современный русский язык: лексика [A mai orosz nyelv: lexika]. Курс лекций. Цзд-во Моск. университета, 1954.
- Gersuni 1994 = Гершуни В. Л., Ильясов Ф. Н.: Русский мат [Az orosz káromkodás. Москва, 1994. 303.
- Glan 1992 = Глан И.: Мат со всех сторон [Káromkodás mindenfelől]. In: Неделя, 1992. 43: 14.
- Gornfeld 1922 = Горнфельд А.: Новые словечки и старые слова [Új szavacs-kák és a régi szavak]. Речь на Съезде преподавателей русского языка и словесности в Петербурге 5 сент. 1921 г.; Петербург, изд-во «Колос», 1922.
- Gracsov 1986 = Грачев М.А.: Русское дореволюционное аргó (1861–1917 г.) [A forradalom előtti orosz argó (1861-1917)]. Автореф. канд. дисс. Горький, 1986. 19. Горький, 12.
- heller 1989 = Геллер, М., Некрич, А.: *Утопия у власти* [A hatalomra került utúria] История Советского Союза с 1917 года до наших дней. OPI. London, 1989.
- Пјаззов 1990 = Ильясов Ф. Н.: Мат в три хода [Káromkodás felsőfokon]. In: Человек. 1990. 3/90: 198–204.
- Пјаззов 1994 = Ильясов, Ф. Н.: Русский мат. Антология для специалистов-филологов [Az orosz káromkodás. Antológia filológusok számára]. „Изд. дом Лада М”, Москва, 1994. 303.
- Jakubinszkij 1931 = Якубинский Л.: Русский язык в эпоху диктатуры пролетариата [A proletárdiktatúra korának orosz nyelve]. In: *Литературная учёба*. 1931. 9:65–76.
- Jelisztratov 1995¹ = Елистратов В. С.: Русское аргó в языке, обществе и культуре [Az orosz argó a nyelvben, a társadalomban és a kultúrában]. In: Русский язык за рубежом, 1: 82–9.
- Jelisztratov 1995² = Елистратов В. С.: Аргó и культура [Argó és kultúra]. МГУ, Москва.
- Jelisztratov 1998 = Jelisztratov V. Sz.: Szleng és kultúra. Szlengkutatás 2. Sorozatszerk.: Kis Tamás. Ford.: Fenyvesi István, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1998.
- Kis 1991 = Kis Tamás: A magyar katonai szleng szótára, 1980–1990, Debrecen, KLTE, 1991. 177.
- Kis 1992 = Kis Tamás: Bakaduma: a magyar katonai szleng szótára, Budapest, Zrínyi, 1992. 390.
- Kis 1996 = Kis Tamás: A magyar szlengkutatás bibliográfiája, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1996. 99.
- Kis 1998 = Kis Tamás: О некоторых вопросах определения сленга в современном венгерском языкознании: Nyelv – stílus – irodalom. (Kö-

- szöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára). Szerk. Zoltán András. Budapest, 1998. 307–14.
- Kis 2001 = Vajna Tamás, „Szleng az, amit a beszélő annak szán”. (Válaszol Kis Tamás szlengkutató, nyelvész). In: HVG 23/2 (2001. január 13.), 45–6.
- Kis Tamás 1997-től = Kis Tamás a Szlengkutatás sorozat I–4. kötetének szerkesztője (A szlengkutatás útjai és lehetőségei, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997. 301.; Szleng és kultúra, Kossuth EK, Debrecen, 1998. 183.; Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról), Kossuth EK, Debrecen, 1999. 285.; A szlengkutatás 111 éve, Kossuth EK, Debrecen, 2002. 375.
- Koesther-Thoma 1993 = Кёстер–Тома З.: Стандарт, субстандарт, нонстандарт [Standard, szubstandard, nonstandard]. In: Русистика (Berlin), 2: 15–31.
- Kolesznyikov 1996 = Колесников Н. П., Корнилов Е. А.: Поле русской брани. Словарь бранных слов и выражений в русской литературе (от Н. С. Баркова и А. С. Пушкина до наших дней) [Szitokszavak szótára (Barkovtól és Puskintól napjainkig)]. Ростов-на-Дону, 1996. 384.
- Koporszkij 1928 = Копорский С. А.: Воровской жаргон в среде ярославских школьников [Tolvajnyelv a jaroszlavli iskolások körében]. Ярославский край, Труды секции краеведения, т. III. вып. I. Ярославль, 1928.
- Koszcinszkij 1968 = Косцинский К.: Существует ли проблема жаргона? [Létezik-e a zsargon-probléma?] In: Вопросы литературы. 1968. 5: 188–91.
- Kovács 1989 = Kovács Ákos, Sztrés Erzsébet: Tetovált Sztálin. (Szovjet elítéltek tetoválásai és karikatúrái). Szeged. 244.
- Kovács 1994 = Kovács Ákos, Sztrés Erzsébet: Az orosz tolvajvilág és művészete. Pesti Szalon Könyvkiadó, 1994. 228.
- Krenjov 1926 = Кренев С. Н.: По блату [Tolvajnyelven]. In: Административный вестник. 4: 34–7.
- Larin 1928 = Ларин Б. А.: О лингвистическом изучении города [A város nyelvének tanulmányozásáról]. In: Русская речь. Новая серия, III. Л., 61–74.
- Larin 1931 = Ларин Б. А.: Западноевропейские элементы русского воровского аргю [Nyugateurópai elemek az orosz tolvajnyelvben]. In: Язык и литература, т. VII., Л., 113–30.
- Lihacsov 1935 = Лихачев Д. С. Черты первобытного примитивизма воровской речи [A tolvajnyelv ősi primitivizmusának jellemzői]. Язык и мышление, т. III–IV. М. – Л., с. 47–100. lásd még: Boldajev 1992. 354–98.
- Lupova 1927 = Лупова Е. П.: Из наблюдений над речью учащихся в школах 2 ступени Вятского края [A Vjatkai terület középiskolás tanulóinak

- nyelvhasználatáról]. Труды НИИ краеведения, т. 3. Вятка, 1927. 105–25.
- Mokijenko 1994 = Мокиенко В. М.: Русская бранная лексика: цензурное и нецензурное [Az orosz szitokszókincs: ami eltűri a nyomdafestéket és ami nem]. In: Русистика (Berlin), 1–2: 50–73.
- Mokijenko 1995 = Мокиенко В. М.: Словарь русской бранной лексики. Матизмы, обценизмы, эвфемизмы с историко-этимологическими комментариями [Az orosz szitokszókincs szótára. Matizmusok, obszcenizmusok, eufemizmusok történeti-etimológiai kommentárokkal]. А-ЯЯ. Dieter Lenz Verlag, Berlin, 1995.
- Mokijenko 2003 = Мокиенко В. М.: Словарь русской брани. Матизмы, обценизмы, эвфемизмы [Az orosz szitokszókincs szótára. Matizmusok, obszcenizmusok, eufemizmusok. Санкт-Петербург, Норинт, 2003.
- Nimayer 1994 = Нимайер М.: Смысл или бессмысленность языковой нормы? [A nyelvi norma értelme vagy értelmetlensége]. In: Русистика (Berlin), 1994. 1–2: 8–17.
- Panov 1968¹ = Панов М. В. (ред.): Русский язык и советское общество. Лексика совр. языка [Az orosz nyelv és a szovjet társadalom. A mai nyelv lexikája]. М., 40–134.
- Panov 1968² = Панов М. В. (ред.): Русский язык и советское общество. Словообразование русского литературного языка [Az orosz nyelv és a szovjet társadalom. A mai orosz irodalmi nyelv szóképzése]. Наука, Москва, 1968.
- Pavlov 1981 = Павлов Г.: Растет ли слово на асфальте! [Teremnek-e a szavak az aszfalton]. In: ЛГ. 40. 1981.
- Péter 1980 = Péter Mihály: Szleng és költői nyelvhasználat: Nyr. 104 (1980): 273–81.
- Revzin 1962 = Ревзин И. И.: К семиотическому анализу "тайных языков" [A titkos nyelvek szemiotikai elemzése]. Симпозиум по структурному изучению знаковых систем. Тезисы докладов. М., 1962. 33–7.
- Ribnyikova 1927 = Рыбникова М.А.: Об искажении и огрубении речи учащихся [A tanulók beszédének torzulásáról és durvulásáról]. In: Родн. яз. в школе, 1927. 1: 243–55.
- Rossi 1987 = Росси Жак: Справочник по ГУЛАГу [Kézikönyv a gulágról]. Исторический словарь советских пенитенциарных институций и терминов, связанных с принудительным трудом. London, Overseas Publications Interchange Ltd, 1987. 546.
- Szalimova 1974 = Салимова Р. Х.: Современное профессиональное просторечие [A mai szakmai prozstorecsije]. Автореф. канд. дисс. М., 1974. 2–22.
- Szeliscsev 1928 = Селищев А. М.: Язык революционной эпохи. Из наблюдений над русским языком последних лет (1917–1926) [A for-

- radalmi korszak nyelve. Megfigyelések az utóbbi évek orosz nyelvéről (1917–1926)]. Изд. 2-е, М., 1928. 278.
- Szilágyi 1989 = Szilágyi Ákos: Orosz alvilág a Szovjetunióban. A „blatnoj” természetrajzához. In: Kovács 1989. 211–235.
- Szkacsinszkij 1982 = Скачинский А.: Словарь блатного жаргона в СССР [A szovjet alvilági zsargonszótár]. Нью-Йорк, 1982. 248.
- Szkvorcov 1966 = Скворцов Л. И.: Взаимодействие литературного языка и социальных диалектов [Az irodalmi nyelv és a szociolektusok kölcsönhatása]. Автореф. канд. дисс. Москва, 1966. 18.
- Szkvorcov 1972 = Скворцов Л.И.: Профессиональные языки, жаргоны и культура речи [Szaknyelvek, zsargonok és a beszédkultúra]. In: Русская речь, 1972.1: 48–59.
- Szkvorcov 1974 = Скворцов Л.И.: Орфография просторечных и жаргонных слов [A népies köznyelvi és zsargonszavak helyesírása]. In: Нерешенные вопросы русского правописания. М., 1974. 133–53.
- Szkvorcov 1977 = Скворцов Л.И.: Литературный язык, просторечие и жаргон в их взаимодействии [Az irodalmi nyelv, a prozstorecsije és a zsargon kölcsönhatása]. In: Литературная норма и просторечие. М., 1977. 29–57.
- Szkvorcov 1980 = Скворцов Л.И.: О культуре речи молодежи [Az ifjúság beszédkultúrájáról]. In: Русская речь, 1980. 5: 49–50.
- Szmirnov 1899 = Смирнов Н.: Слова и выражения воровского языка, выбранные из романа Вс. Крестовского "Петербургские трущобы" [Alvilági zsargonszavak és kifejezések Vs. Kresztovszkij Pétervári nyomortanyák című regénye alapján]. Изв. Отд. русск.яз. и слов. АН, 1У, кн. 3, СПб., 1899. 1065–87.
- Szmirnov 1902 = Смирнов И.Т.: Мелкие торговцы г. Кашина Тверской губ. и их условный язык [A Tveri kormányzóságbeli Kasin város kiskereskedői és azok egyezményes nyelve]. Изв. Отд. русск.яз. и слов., 1902, т. У11, кн. 3. 89–113.
- Sztojkov 1957 = Стойков Ст.: Социальные диалекты (на материале болгарского языка) [Szociális dialektusok (bolgár nyelvi anyagon)]. In: Вопросы языкознания, 1: 78–84.
- Sztraten 1931 = Стратен В.В.: Арго и артогизмы [Argó és argotizmusok]. In: Труды комиссии по русскому языку. АН СССР, т. 1. Л., 1931. 111–47.
- Tonkov 1930 = Тонков В. А. Опыт исследования воровского языка [Az alvilági nyelv kutatásának tapasztalata]. Казань, 1930. 11–89.
- Tóth 1994 = Tóth Szergej: Titkosnyelvek nyomában. (XIX. századi titkosnyelvek), In: Klaudy Kinga (szerk.): III. Alkalmazott nyelvészeti konferencia, Miskolc, I–II. 343–51.

- Tóth 1997¹ = Tóth Szergej: Az orosz zsargon lehetséges létezési alapformái. In: Hetedik Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia. Budapest, 1997. április 3–5. Külkereskedelmi Főiskola [Budapest], 1997, 1. kötet, 221–3.
- Tóth 1997² = Tóth Szergej: Káromló szavak és obszcén kifejezések. In: Modern Nyelvoktatás. 1997. 4: 37–41.
- Tóth 1997³ = Tóth Szergej: К вопросу о приёмах образования русских жаргонных слов [Az orosz zsargonszavak képzésének kérdéséhez]. In: Studia Russica, XVI. Budapest, 1997. 65–74.
- Tóth 1998 = Тот Сергей: Языковые явления в советской тоталитарной системе. In: Budai 1998. 103–8.
- Tóth 2003 = Les sources abrégées du russe contemporain. In: La Langue Libérée – Etudes de socio-lexicologie, Etudes contrastives, Vol. 3. Peter Lang (Bern), 2003. 199–217.
- Tóth 2004¹ = Tóth Szergej: Gondolatok a szovjet tábori szlengről. (Terminológia, nyelvpolitika, jelenségek és példák). In: Galgóczi László – Vass László (szerk.): Stílus és anyanyelv, JGYF Kiadó, 2004. 95–102.
- Tóth 2004² = Tóth Szergej: A totalitarizmus szóteremtése. In: Tóth Szergej – Földes Csaba – Fóris Ágota (szerk.): Lexikográfiai körkép. Fasciculi Linguistici Series Lexicographica 3. Nyelvészeti Füzetek Szótársorozata, Szeged, 2004. 192–203.
- Tóth 2006 = Tóth Szergej: Egy totális diktatúra nyelve, in: Tóth Szergej: Hatalom interdiszciplináris megközelítésben, JGYF Kiadó, Szegedi Egyetemi Kiadó, 2006. 159–182.
- Trahtenberg 1908 = Трахтенберг В. Ф.: Блатная музыка (“Жаргон” тюрьмы) [Zsiványhadova (A börtönök zsargonja)]. СПб., 1–116.
- Trubina 1993 = Трубина О. Б.: Жаргонные и просторечные элементы в функции междометных высказываний [Zsargon- és proosztorecsijelemek indulatszavakból álló közlések funkciójában]. Автореф. канд. филол. наук. РАН, Ин-т русского языка, Москва.
- Truskin 1992 = Трушкин А.: Похоже, языком международного общения станет нецензурный [Úgy tűnik, hogy egy nyomdafestéket nem tűrő nyelv válik a nemzetközi kommunikáció nyelvévé]. In: КП., 1992. 1 августа
- Verescsagin 1991 = Верещагин Е. Сквернояз [Szitokbeszéd]. In: Неделя. 1991. 11: 11.
- Weisskolf 1981 = Вайсколф, Я.: Блатная лира. Иерасулим, 1981. 79.
- Zselvisz 1985 = Желвис В. И.: К вопросу о национально-культурной специфике эвфемизмов и запретов инвективной лексики [Az eufemizmusok és az obszcén lexika tiltásainak nemzeti és kulturális sajátosságai]. In: Текст и культура: общее и частные проблемы. М., 1985. 133–41.

- Zselvisz 1997 = Желвис В. И.: Поле брани. Сквернословие как социальная проблема [A szitkozódás. A káromkodás mint társadalmi probléma]. Москва, 1997. 329.
- Zsirmunskij 1936 = Жирмунский В.: Национальный язык и социальные диалекты. [Nemzeti nyelv és a szociolektusok]. Ленинград, Гос. изд-во худ. лит-ры, 1936. 298.
- Zoltán 1998 = Zoltán András (szerk.) Nyelv, stílus, irodalom. Köszöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára. Budapest, 1998. 555–7.

Példák leléhelyei

- Handzinszkij = Хандзинский, Н.: Блатная поэзия. Москва, 1926.
- Hohrjakov = Хохлаков, Г.: Мафия в СССР: вымыслы, домыслы, факты. In: Юность, 1989. 3:88.
- Kosztjyinov = Костинов, В.: Не плакатный герой. In: Огонек, 1989. 17: 28.
- Leonov = Леонов, Размышления у Киева, Избранное, 617.
- Nyikityinszkij = Никитинский, З.Л.: Беспредел. In: Огонек, 1988. 32: 28.
- Rozsanov = Рожанов, Г.: Закон суров. In: Огонек, 1988. 41: 21.
- Ruszakov = Русаков, З.: Пуля лети. In: Junnoszty, 1988. 1: 20.
- Szolzsényicin = Солженицин А.: *Архипелаг ГУЛАГ. 1918-1956* [A Gulag szigetvilág]. *Опыт художественного исследования*. Малое собрание сочинений. т. 5-6-7. Москва, ИНКОМ-НВ, 1991. 443.

Rövidítések

- BSzE. = *Большая советская энциклопедия*. (гл. ред. Б. А. Введенский) [Nagy szovjet enciklopédia]. 2-е изд. (1949–1958)
- LingvESz. = *Лингвистический энциклопедический словарь* [Nyelvészeti enciklopédiai szótár]. Гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 1990.
- RJEnc. = *Русский язык. Энциклопедия* [Az orosz nyelv. Enciklopédia]. Гл. ред. Ф. П. Филин. Москва. 1979.
- SzlVZs¹ = Словарь воровского жаргона (пособие для оперативных и следственных работников милиции). [Tolvajnyelvi szótár] Киев, 1964. In: *Козловский*, 1983, т. 17. 67–97.
- SzlVZs² = Словарь воровского жаргона (пособие для оперсостава милиции, УМЗ и следователей МООП. Рига. [Tolvajnyelvi szótár] 1967. In: *Козловский*, 1983, т. IV., 97–123.
- SzlVZs³ = Словарь воровского жаргона [Tolvajnyelvi szótár]. Пособие для оперативного состава милиции, УЧТУ и следователей Министерства внутренних дел. Баку, 1971. In: *Козловский*, 1983, т. 17. 123–55.
- SzlVZs⁴ = *Словарь воровского жаргона* [Tolvajnyelvi szótár]. ?ИЛНО–1991, [Тюмень]. 170.

- SzPSzA = *Социально-психологический и структурный анализ устной и письменной речи пролетарского и крестьянского школьника* [A proletár és paraszti származású iskolások szóbeli és írásbeli nyelvének szociálpszichológiai és strukturális elemzése]. Ставрополь, 1933. 8–27.
- SzSzRja = *Словарь современного русского литературного языка* [A mai orosz irodalmi nyelv szótára]. 2. kiadás, 1–4. тт. Москва, Русский язык, 1991–1993.
- SzZsP = *Словарь жаргона преступников* (блатная музыка) [A bűnözői zsargonszótár (vagányduma)]. Составил по новейшим данным С. М. Потапов. Москва, 1927. 196.